

Janusz Pelc

Prace Wiktora Weintrauba nad literaturą staropolską

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 23, 130-134

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

z okazji setnej rocznicy istnienia naszego Towarzystwa. Był On jednym z prelegentów sesji jubileuszowej we Wrocławiu, gdzie wygłosił piękny referat pt. *Dziadów część III jako dramat romantyczny: ideologia, struktura, dykcja*.

Pragnę serdecznie podziękować pani prof. Zofii Stefanowskiej i panu prof. Januszowi Pelcowi za wyrażenie zgody na wzięcie udziału w naszym zebraniu w charakterze prelegentów.

Uprzejmie proszę pana profesora Pelca o zabranie głosu.

Janusz Pelc

PRACE WIKTORA WEINTRAUBA NAD LITERATURĄ STAROPOLSKĄ

Profesor Wiktor Weintraub (ur. 10 IV 1908 r. w Zawierciu) rozpoczął swą drogę uczonego wprawdzie nie tylko, ale przede wszystkim jako badacz literatury i kultury staropolskiej. W roku 1929 ukończył na Uniwersytecie Jagiellońskim studia polonistyczne (magisterium) i w tymże roku w księdze zbiorowej pt. *Szymon Szymonowicz i jego czasy* wydanej, jak głosiła karta tytułowa, w Zamościu, opublikował rozprawkę, która zazwyczaj otwiera wykazy prac naukowych Wiktora Weintrauba pt. *Anglik — przyjaciel Szymonowicza*. Okazało się potem, iż ów przyjaciel Szymonowicza, Thomas Segoth, nie był wprawdzie Anglikiem, choć pochodził z wyspy brytyjskiej. Istotniejsze jednak, iż ta rozprawa młodego, kończącego studia polonistyczne Weintrauba do dziś pozostała pracą, obok której nie może przejść obojętnie badacz Szymonowicza i jego *Sielanek*. W roku 1930 Wiktor Weintraub obronił dysertację doktorską pt. *Styl Jana Kochanowskiego*, która w dwa lata później ukazała się jako pierwsza jego książka.

Wiktor Weintraub w czasie swych studiów w Uniwersytecie Jagiellońskim uczestniczył w seminariach i poruszał się w kręgu oddziaływań dwu tamtejszych profesorów: Ignacego Chrzanowskiego i Stanisława Kota. W przyjacielskich rozmowach, jakie prowadziłem z autorem *Stylu Jana Kochanowskiego* w późniejszych latach, wspominał on wielokrotnie, iż obu swym krakowskim profesorom zawdzięczał wiele, Chrzanowskiemu najbardziej może kształtowanie się postawy tolerancyjnej wobec poglądów innych uczonych, a zwłaszcza wobec określających swą osobowość młodych uczonych, co bynajmniej nie było jednoznaczne z rezygnowaniem z przeświadczeń i postawy własnej. Dysertacja doktorska Wiktora

Weintrauba, której patronował Chrzanowski i która ukazała się w redagowanej przez Chrzanowskiego serii wydawniczej „Prac Historyczno-Literackich” (jako jej nr 39), była swoistą manifestacją samodzielności badawczej młodego uczonego, jego wrażliwości na nowe prądy i inspiracje ożywiające ówczesną humanistykę, a w szczególności badania literatury, dzieł literackich. We wstępie do swej dysertacji doktorskiej Weintraub wyraźnie wskazuje na swe powinowactwa ze szkołą Crocego i jego niemieckimi uczniami oraz kontynuatorami w badaniach stylistyki: Vosslerem, Walzlem i Spitzerem. Badania stylu dzieł Jana Kochanowskiego wiodły Weintrauba ku bardziej szczegółowemu wnikaniu w tajniki dawnej polszczyzny, czego przykładem m.in. były jego szkice pt. *Pisorymie wymysły* drukowane w roku 1933 w „Języku Polskim”, a zwłaszcza praca pt. *Gęba — przyczynek do dziejów staropolskiego języka literackiego* drukowana na łamach czasopisma „Slavia Occidentalis” (R. XII, za rok 1933).

Z kontaktów oraz inspiracji Stanisława Kota wychodziły żywo w latach trzydziestych naszego stulecia przejawiane przez Weintrauba zainteresowania polską reformacją, a zwłaszcza może — posłużmy się tu tytułem jego rozprawy drukowanej w roku 1934 na łamach „Reformacji w Polsce” — udziałem Prus Książęcych w reformacji, a także niektórymi znaczącymi postaciami z dziejów reformacji na terenach dawnej Rzeczypospolitej, czego przykładem choćby szkic o Bieniaszu Budnym w *Polskim słowniku biograficznym*. Wspomnijmy tu jeszcze o jednej pracy, której mniej wtajemniczony czytelnik na ogół wcale nie łączy z działalnością naukową Wiktora Weintrauba, ponieważ firmowało ją tylko nazwisko Stanisława Kota. Praca ta nosiła tytuł *Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej* i ukazała się w *Księdze pamiątkowej na 75-lecie „Gazety Rolniczej”* oraz w osobnym odbiciu w Warszawie w roku 1937. W książeczce tej, zawierającej poza interesującym studium wstępnym cenną do dziś antologię tekstów, w końcowym przypisie do wstępu Stanisław Kot wyraźnie kwitował wkład Weintrauba, „który nie tylko zredagował swym piórem objaśnienia i wstęp według myśli i życzeń autora, ale nadto wzbogacił je niejednym własnym spostrzeżeniem biegłego znawcy poezji staropolskiej (najobficiej w ustępie o przekładach Horacego), za co winien mu autor najgorętszą wdzięczność”. Sam Weintraub po latach w rozmowach prywatnych nie wypiera się swego wręcz współautorstwa w powstawaniu owej pracy.

W latach trzydziestych Wiktor Weintraub przejawiał już swe zainteresowania naukowe wychodzące poza zakres studiów nad literaturą i kulturą staropolską; świadczy o tym wyraźnie choćby jego szkic pt. *O pewnej młodzieńczej manierze Mickiewicza. Do charakterystyki stylu „Ballad i romansów”*, drukowany w roku 1934 w „Języku Pol-

skim”. Dominowały jednak wyraźnie w jego ówczesnych pracach zainteresowania staropolszczyzną. W pracach tych ujawnia się obok badacza stylu oblicze Weintrauba jako badacza komparatysty, autora szkicu pt. *Z dziejów Rabelais’go w Polsce* (w *Księdze zbiorowej ku czci Ignacego Chrzanowskiego*, Kraków 1936) czy też pracy pt. *Staropolski przekład Bunyana* („Reformacja w Polsce”). Jeszcze wyraźniej ponadto ujawnił wówczas Weintraub swe oblicze badacza-filologa, edytora tekstów. W tym zakresie celem jego poczynań być miała edycja utworów Jana Andrzeja Morsztyna, do której przygotowywał się systematycznie i metodycznie, o czym świadczą rozprawy o Andrzeju Morsztynie i jego wydawcach (1935), a także ogólna wypowiedź pt. *Zagadnienia selekcji wydawniczej* na IV Zjeździe Bibliotekarzy Polskich (1936). Po drodze niejako ku naukowej krytycznej edycji utworów Jana Andrzeja Morsztyna przygotował Weintraub do druku wydanie wierszy jego krewnego, Stanisława Morsztyna. Wydanie to, właściwie gotowe, zatracone zostało wśród burzliwych wydarzeń września roku 1939. Przerwały one też na wiele lat zainteresowania badacza edycją pism Jana Andrzeja Morsztyna, spowodowały utratę pieczołowicie gromadzonych materiałów do tejże edycji. Dopiero w ostatnich latach Wiktor Weintraub, już po wydaniu *Utworów* Jana Andrzeja Morsztyna w opracowaniu Leszka Kukulskiego, uległ namowom redaktorów serii „Biblioteka Narodowa” i przygotował dla tejże serii nową edycję poezji tego pisarza; ukazać się ma ona w najbliższym czasie.

Podczas trudnych lat II wojny światowej Wiktor Weintraub nie zrywał swych kontaktów z literaturą staropolską. Z jego wstępem i w jego opracowaniu w roku 1943 w Jerozolimie ukazały się w serii „Szkolnej Biblioteczki na Wschodzie” jako jej tom 2 *Treny* Kochanowskiego, a jako tom 4 — *Odprawa posłów greckich*. Rok później w tejże serii (tom 69) w jego opracowaniu w Jerozolimie ukazał się *Wybór pism* Ignacego Krasińskiego. Dodajmy, iż Wiktor Weintraub był jednym z głównych, jeśli nie najważniejszych, animatorów owej serii.

W latach powojennych w zainteresowaniach naukowych Wiktora Weintrauba dokonały się znamienne przesunięcia, zwłaszcza gdy w roku 1950 został on wykładowcą, a w roku 1954 profesorem języków i literatur słowiańskich w Harvard University, a wreszcie w roku 1971 objął tam katedrę polonistyki fundacji A. Jurzykowskiego. Nastąpił zwrot ku epoce romantyzmu, przede wszystkim ku twórczości Mickiewicza, po części i Norwida, ujmowanych w porównawczym kontekście romantyzmów europejskich.

I wtedy jednak nie zaniedbał Weintraub swych studiów staropolskich. Z lat pięćdziesiątych pochodzi jego znakomite studium o hymnie do Boga młodego Jana Kochanowskiego, drukowane najpierw po angielsku.

sku — *Kochanowski's Renaissance Manifesto* („The Slavonic and East European Review”, XXX, London 1952, p. 412-424) a potem w „Pamiętniku Literackim” (1959) po polsku. Z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych pochodzą inne studia i szkice Weintrauba poświęcone Kochanowskiemu i jego poezji, drukowane w większości najpierw po angielsku, choć także i po polsku w różnych czasopismach i księgach zbiorowych, zebrane i w polskiej wersji w całości przedstawione w wydanej w roku 1977 w Krakowie Wiktora Weintrauba *Rzeczy czarnoleskiej*, którą otwiera reedycja *Stylu Jana Kochanowskiego* i kilku prac przedwojennych.

Edycja *Rzeczy czarnoleskiej* Weintrauba z roku 1977 nie obejmuje wszystkich jego najnowszych prac o Kochanowskim i jego poezji. W jubileuszowych latach 1980-1984 teksty Weintrauba o Kochanowskim przedstawiane były na wielu sesjach, konferencjach naukowych w Polsce i w innych krajach, w różnych księgach zbiorowych. Część z nich już wydano, część oczekuje jeszcze na druk. Jest też Wiktor Weintraub członkiem zespołu przygotowującego sejmową edycję *Dzieł* poety czarnoleskiego. Obecność Weintrauba w dyskusjach o Kochanowskim i jego poezji ożywionych w latach ostatnich jest i żywa, i znacząca.

Wielokrotne wizyty Wiktora Weintrauba w Polsce w latach ostatnich zaczęły także w innych dyskusjach dotyczących literatury oraz kultury staropolskiej. Bardzo ważna była jego wypowiedź w toczącej się u nas na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych wielkiej dyskusji na temat polskiego baroku. Jednym z najbardziej znaczących głosów w owej dyskusji była wypowiedź Wiktora Weintrauba drukowana w roku 1960 na łamach „Przeglądu Humanistycznego” (R. IV, nr 5) pt. *O niektórych problemach polskiego baroku*. Z roku 1966 pochodzi jego wnikliwe studium *Some Remarks on the Style of Mikołaj Sęp Szarzyński*, po polsku drukowane w tomie *Od Reja do Boya* (Warszawa 1977) pt. *Do charakterystyki stylu Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*. Dodajmy tu i drukowaną po raz pierwszy w roku 1963 w *Księdze ku czci Tadeusza Lehra Splawińskiego* wypowiedź Weintrauba *O kanon poezji Sępa*. Ze schyłku lat sześćdziesiątych pochodzą Weintraubowe *Paradoksy poćciwości Reja* (1969), przedtem po angielsku *Paradoxes of Rej's Biography* (1967), referat z sesji poświęconej Piotrowi Kochanowskiemu i jego *Goffredowi* obradującej w Krakowie w 1967 r. (druk: Wrocław 1970). Wszystkie prawie staropolskie, nie dotyczące Kochanowskiego studia Weintrauba, przedwojenne i późniejsze aż po wydaną w roku 1973 rozprawę o *Łacińskim podłożu literatury polskiej XVI wieku*, którą jako redaktor naukowy miałem przyjemność drukować w księdze zbiorowej pt. *Literatura staropolska i jej związki europejskie*, weszły do

wspomnianego już tomu *Od Reja do Boya*, często w wersji uzupełnionej, uwzględniającej nowszy stan badań.

Jak wspominaliśmy już, Wiktor Weintraub, którego osiemdziesiątą rocznicę urodzin obchodziliśmy niedawno (10 IV 1988 r.), pracuje naukowo nadal. I nadal na jego warsztacie badacza pojawiają się tematy staropolskie. Oczekujemy na jego edycję wierszy Jana Andrzeja Morsztyna, na drukujące się i powstające szkice i studia o Kochanowskim. Życzymy sobie, by tych prac powstało jeszcze jak najwięcej.

Choć w latach powojennych zainteresowania naukowe Wiktora Weintrauba przesunęły się wyraźnie bardziej ku romantyzmowi i Mickiewiczowi, uważam, iż wówczas — zwłaszcza w latach pięćdziesiątych, sześćdziesiątych i po części siedemdziesiątych — powstały również najciekawsze, najważniejsze, będące najbardziej znaczącym wkładem do wiedzy o literaturze Weintraubowe studia staropolskie. Wiele z nich, przed więcej u nas znaną wersją polską, miało wcześniejszą wersję angielską, czasem bardziej popularną. Wspominam o tym, ponieważ Wiktor Weintraub ma wielkie zasługi we wprowadzaniu wiedzy o literaturze polskiej, w tym i literaturze staropolskiej w dużej mierze, do problemów dyskutowanych w światowej sławistyce i światowej nauce o literaturze.

Zofia Stefanowska

WIKTOR WEINTRAUB JAKO BADACZ MICKIEWICZA

Pierwsze mickiewiczowskie prace Weintrauba pochodzą z roku 1934. Są to: recenzja książki Pigonia o *Panu Tadeuszu* oraz artykuł w „Języku Polskim” traktujący o zdrobnieniach w *Balladach i romansach*. Ujawniły się w nich wyraziście cechy młodego wówczas uczonego: sceptycyzm i zaufanie do zdrowego rozsądku kazały mu krytycznie odnieść się do Pigoniowskiej „apoteozy zaścianka”, choć jako wrażliwy czytelnik był niewątpliwie pod urokiem tej książki. Rozważania o języku młodego Mickiewicza, nie poprzestając na opisie jego „maniery”, zmierzają do określenia jej funkcji artystycznej, co znowuż charakterystyczne dla entuzjasty niemieckiej stylistyki genetycznej, dla autora świeżo wydanej książki o *Stylu Jana Kochanowskiego*. Od razu jednak trzeba dodać, że te mickiewiczowskie prace nie są jeszcze świadectwem programu badań nad poetą, nie wynikają z zamiaru pisania czegoś większego o Mickie-